

Matej Bogataj
Neprecejeno nakladanje

Marko Sterle: STARA HIŠA

Mladinska knjiga, Ljubljana 1995 (Nova slovenska knjiga)

Pripovedovalec Sterletovega romana *Stara hiša* je pisatelj, ki obiskuje svoje pivsko omizje ne samo zato, ker se tam očitno dobro počuti, ampak tudi zato, da bi mu tam zbrani bili gradivo za njegovo literarno ukvarjanje. Tako so vse njegove dogodivščine in pogovori pravzaprav samo precej nasilno potapljanje v gradivo, pa če gre za prenovo stare hiše in pogovore z zidarjem Bosancem, njegovimi sorodniki, brhkim dekletom, ki pomaga po hiši, za rekonstrukcijo življenjske zgodbe starejšega sosedu, kupovanje in barantanje s starinami, komentiranje novic s prvih strani časopisov, izvlečke iz zgodovine balkanskih narodov ter liričnih delov, ki opevajo lepote naše dežele in kakovostne lastnosti ljudi, ki rastejo iz nje. Vse to je že roman, avtor vse to pravzaprav kot nekakšen medij samo zapisuje.

To njegovo pisateljevanje je tako poudarjeno, da je ena pogostih tem v njegovih pogovorih tudi to, ali naj bo nekaj napisano ali izpuščeno, ali naj koga omenja ali ne, v kakšni luči naj ga predstavi in podobno; gre skratka za isti trik, ko izvlečemo fotoaparatus, pa se začnejo eni nadaljevati, drugi pa skrivati, vendar ne moremo reči, da smo jih ujeli sredi njihovih običajnih opravil. In res lahko rečemo, da je zavest literarnih oseb o tem, da iz svojega banalnega življenja ob navzočnosti zapisovalca prehajajo v literaturo, tako velika, da začnejo igrati literaturo, tako pa z njihovo

življenjskostjo ni prav nič več.

To sprotno nastajanje romana in zavest oseb, da so (tudi) literarne osebe, seveda poznamo iz tiste veje metafikcije, ki se je napajala iz pirandellovskega modela dialoga med osebami in avtorjem. Vendar pri Sterletu ne gre za preverjanje bivanja osamosvojenih literarnih svetov in v njih ujetih oseb, za to je to pisanje vse preveč naivno in dokumentaristično, feljtonistično v aktualističnem, torej hitro pokvarljivem in uporabnem smislu, temveč za vero v pisateljsko početje. Vse, kar zapisovalec preceja iz realnosti, je že literatura, ne pa zgolj neki grobi motivi, situacije, jezikovni kodi. In res imamo pri Sterletovem romanu ves čas občutek, da gre za slabo predelano surovino, za polizdelek, ki mu manjkajo trdnjša zgodba, prepletenost različnih ravni pripovedi, enotnost, ki bi združila povsem esejistične, na širjenje poslednjih resnic pretendirajoče in poudarjeno dialoške dele.

Predvsem teh je veliko. Znotraj poglavij obstajajo fragmenti, v katerih junaki izčrpujejo neko temo, in je potem njihov dialog še najbolj podoben hitropoteznemu nabutavanju parol, ideologije, nekakšnih izrekov, ki pogosto temeljijo na ljudskih modrostih, napaberkovanih in preoblečenih pregovorih, zabrisanih z njihovo uporabno vrednostjo. Vse skupaj še najbolj spominja na izbrana poglavja iz drobnih knjižic, v katerih je neka manjša slovenska založba zbrala misli o ljubezni, vinu, smrti, zdravju, politiki, ženskah in kar je še tega, pa so bili potem pod nekim geslom razvrščeni kar najrazličnejši aforizmi, vici, pregovori in udarni odlomki iz daljših besedil izbranih modrecev z izbrano temo. In tako imamo namesto z govorom živih ljudi opraviti z glasovi, ki vstopajo v roman, prav tako deklarativno, kot stopi igralec na odrsko rampo in recitira v parter, in potem izčrpujejo modrosti na zadano temo. Še najbolj moteče je aktualistično politiziranje, ki res nikoli ne seže čez bifejska besedičenja, z vsemi posploševanji in črno-belo optiko.

Seveda smo to znotrajliterarnost že srečali, na primer pri novi prozi, ki je gradila predvsem na izčrpavanju "znucanih" besednih klišejev, na oponašanju kar najbolj banalnega govoričenja, ki pa je bilo ves čas parodirano, med avtorjem in jezikovnim kodom je obstajala kar največja distanca. Avtor je govoril s premim govorom, je "citiral", v resnici pa krepko, do meje smešnega in še čez karikiral s ceste ali od koderkoli

pobrano govorico.

Vendar te distance pri Sterletu ni, zato smo priče mučnim in neokusnim nabutavanjem neprepričljivih replik, poplitvenega esejizma, v katerega se potem vmešajo (govorjene!) zamotane lekcije iz zgodovine, predvsem pa enostranskega in ideološko zelo razvidno obarvanega razumevanja zgodovine. Seveda je pglavitni problem *Stare hiše* predvsem to, da je skrajno mučno biti navzoč pri neživljenjskih besedičenjih oseb, poleg tega je problematična tudi izbrana skupina oseb. Gre brez izjeme za žrtve komunizma, za ljudi, ki so neavtentični in zaradi travmatične preteklosti razpeti nekje med življenjem in smrtjo, bolj sence in žive priče komunističnega nasilja kot živi ljudje. In jasno je, da te lupine, ki so morale emigrirati v Argentino (Mira, Andrej), ki so jih skoraj ustrelili na Teharjah (Zagorski), ki so jim nacionalizirali imetje (Zagorski, Elvira), ki so jih prisilili, da delajo v vojaški bolnišnici, kjer se ob spovedovanju udbovcev in likvidatorjev niso mogli realizirati (Tomaž), da o pokvarjenih udbovcih, ki so ovajali svoje lastne starše, likvidatorjih, komunistih in okrutnih Srbih ne govorimo, ne morejo govoriti živega jezika, saj so predvsem odmevi nakopičenega gneva, nekakšne v posodo posajene beckettovske glave, ki morajo govoriti, in to nekaj ne more biti nič drugega kot poplitveni in ceneni revanšizem, nekaj, kar je nadvse podobno minulemu kramparstvu in proletarstvu, zajedništvu in utopičnosti na medvojnih mitingih in v povojnih ideoloških posiljevanjih, le da dosledno nosi nasprotni predznak.

Pa ni, da bi se spuščal v apologijo vstaje in protifašizma, vendar so nekatere stvari enostavno neokusne.

Tipično neprepričljiva je situacija, ko pride pripovedovalec na obisk k materi in ženi zidarja Bosanca pa mu, takole ob kavici, povesta nekaj dejstev o množičnem posiljevanju srbskih klavcev, pa to, kako je potem mati stopila v vladno vojsko in kot odlična strelka večino teh ljudi odstrelila, tudi svojega nesojenega zeta, ki je bil prisiljen sodelovati pri posilstvu. Opraviti imamo z zgodbo, kakršnih je – do polovice – na deset tisoče; drugi del je zanimiv, vendar neizdelan, površno postavljen, povedan takole "usput" človeku, ki pač pride mimo. Nočem strašiti s številkami, koliko odstotkov žensk zataji posilstvo pred možem ali ga vsaj ne prijavi policiji, da pa bi, takole mimogrede, govorile popolnemu tujcu, to je pa že malo hudo. Seveda Sterle doseže svoj namen, saj nam je za-

radi podobnih epizod v hipu jasno, da so od komunistov, ki so potunkali vse "med Dunajem in Trstom", hujši samo še Srbi. In podobno.

Pri tem avtorjevo sklicevanje, da samo zapisuje tisto, kar sliši in se ne opredeljuje, prav nič ne pomaga, saj naj bi šlo za literaturo, za nekaj, kar naj bi bilo vsaj približno razprto za različne resnice in videnja.

Tudi v *Stari hiši* je, tako kot v prejšnjih Sterletovih romanih, precej močna tista plast, v kateri avtor na podlagi svojih izkušenj z bivanja na Kitajskem in izkušenj s kitajsko tradicionalno medicino govori o našem odnosu do okolja, sveta, smisla, porabništva, sreče. Tokrat se ukvarja z energijami, ki so skrite v starih nabožnih kipcih in okvirih, v lesu, ki se je napolnil z duhovnostjo in dušami umrlih ob verovanju vseh tistih, ki so svoje življenje, upe in stiske reševali ter razumeli ob molitvi v "bogkovem kotu" v kmečkih izbah. In zdi se, da je to najzanimivejši del romana, čeprav je tudi res, da rad zdrsne v modrovanje, predvsem pa občasno cel čmokne v - na hitro - potegnjene vzporednice med duhovnostjo, nacionalnim, starožitnostjo, narodovo institucionalizacijo in razmerami na Balkanu. Pogosto so prehodi med povelečevanjem arhaičnega, prvinskega slovenstva in njegove duhovnosti ter pritlehnim politiziranjem prehitri, zato zdrobijo subtilno tkivo energij in navzočnosti duš.

Sterletova *Stara hiša* je napisana vse preveč pretenciozno glede na avtorjevo obvladanje obrti. Predvsem ji manjka fabula, več discipline pri precejanju materiala, preveč je pisanja o stvareh, ki so ideološko udarne in enostranske, v romanu je precej epizod, ki so nepotrebne, saj se ne razvijejo, temveč ždijo na mestu in zavirajo vse druge; vpeljava dekleta, ki ga pripovedovalec rad vidi in nam potem ob precej medlih pogovorih samo omeni, kako se v njem rojeva ljubezen, pa mladega para, ki se vse-ljuje v hišo, zelo slaba karakterizacija in podobno, vse nas prepričuje, da je avtor posegel na področje, ki mu ni kos.

To je predvsem roman, napisan v neživljenjskem jeziku, o papirnatih usodah, ki plitvo kramljajo. Nezanimivo, neokusno, daleč od literature.